

ПРОБЛЕМА ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

А Розглянута проблема патріотичного виховання молоді за складних суспільно-політичних умов. Особлива увага звернута на роль патріотичного виховання у формуванні національної ідентичності українців. Виділені основні складові, на які треба звернути увагу, виховуючи громадянина-патріота.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, патріот, ідентичність, національна ідентичність.

*Якщо ми, українці, хочемо, щоб нас
поважали інші народи, то треба,
нарешті, почати з поваги до самих себе.*

Михайло Грушевський

Постановка проблеми. Ураховуючи складну суспільно-політичну ситуацію в Україні, проблему єдності народу та цілісності території країни, гостро постало питання патріотичного виховання. Сьогодення вимагає нових ідей і концепцій, нових засобів та стратегій, *нового виховання*, яке стане основою формування сучасної національної ідентичності.

Аналіз дослідженості проблеми. Одним із основоположників теоретичних умов патріотичного виховання громадян був В. Сухомлинський. До даної проблеми зверталися й інші вітчизняні класики педагогічної науки, зокрема К. Ушинський, А. Макаренко, Я. Коменський, Г. Ващенко, Г. Сковорода, Б. Грінченко, а також зарубіжні філософи (І. Кант, Е. Фромм та ін.). Патріотичному вихованню присвятили свої праці видатні українські науковці (А. Алексюк, Г. Балл, І. Бех, О. Киричук, В. Кузь, О. Сухомлинська та ін.), а також сучасні психологи (В. Котила, О. Чебікіна та ін.).

Метою статті є визначення та розкриття тих аспектів патріотичного виховання, що відіграють важливу роль у формуванні національної ідентичності українського народу за сучасних суспільно-політичних умов.

Виклад основного матеріалу. У трактуванні поняття «патріотичне виховання» завжди виявляла себе певна двозначність. Загалом воно трактувалося як явище багатоаспектне, що охоплює сферу духовного життя, мораль, національну самосвідомість і гідність, дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій тощо. Така багатозначність патріотичного виховання вносить деяку дезорієнтацію у розуміння його змісту та самого процесу виховання.

Патріотизм – це соціально-історичне явище. Основою патріотизму є певна система суспільних ідей, які визначають основні принципи розвитку нації. На думку А. Макаренка, патріотизму не вчать, його виховують. «Виховати громадянина – значило виховати патріота, сформувати в нього такі якості, які б свідчили про належність цієї молоді особи до великої держави».

Філософський словник патріотичне виховання трактує як виховання, змістом якого є любов до Вітчизни, відданість, гордість за її минуле й сучасне, прагнення захищати інтереси Батьківщини. У новітній педагогічній, філософській і психологічній літературі патріотичне виховання трактується як виховання, що формує усвідомлення причетності до історії, традицій, культури свого народу, любов до своєї Батьківщини, вболівання за долю свого народу, його майбутнє [1].

Розглядаючи патріотичне виховання з точки зору національної ідентичності, з'являється проблема, яка вже має страшні наслідки. Виховуючи патріотів незалежної країни, педагоги продовжують використовувати запозичені, шаблонні методи та прийоми, які сьогодні вже не є результативними. Згадаємо настанови Костянтина Ушинського: «...нам не завадило б запозичити, замість усіх інших, одну рису із західної освіти – рису поваги до своєї вітчизни...». Продовжимо думку,

знову ж таки його словами: «Візьміть, наприклад, будь-якого швейцарця: ...він пише рідною мовою абсолютно правильно, говорить ясно й чітко; порозмовляйте з ним про Швейцарію, і він здивує вас твердим і надзвичайно детальним знанням своєї вітчизни; він не тільки відмінно знає її міста і містечка, її ріки і джерельця, її гори і підгір'я, фауну і флору, а й навіть усі більш-менш відомі руїни і пов'язані з ним легенди... Те ж саме помітите ви і в маленьких німців, англійців, а ще більш в американців» [5]. Саме таке ставлення до Батьківщини має виховувати педагог, і певні результати у цьому напрямі помітно простежуються. Адже адекватно оцінивши нинішній стан, бачимо беззаперечні зрушення у системі національно-патріотичної свідомості суспільства, зокрема молоді.

Усе це зумовлює потребу глибокої перебудови системи виховання у напрямі саме патріотичного виховання сучасної особистості.

Говорячи про виховання українця-патріота за сучасних умов, виокремлюємо такі основні складові:

Утвердження етноніму «українець» та усвідомлення єдності етносу, визначеного як український народ є найпотужнішим знаком ідентичності. Говорячи про виховний аспект, ми повинні розглядати етнос як важливий компонент нації. За Й. Гердером: субстанцією кожної нації є певний етнос як група людей, котра має власний народний чи національний дух – сукупність звичок і манер, способів почування та поведінки, шанованих тільки тому, що вони свої [7, с. 50].

Гордість за приналежність до української нації та повага до 133 етносів, які нині мешкають на нашій історичній території, має стати першочерговим завданням на шляху патріотичного виховання.

Відчуття єдності величезної етнічної території. Територіальна проблема в Україні існувала завжди і наразі гостро постала, незважаючи на незалежність країни та інші політичні фактори. Багатостолітня розірваність земель, включеність їх то до складу Російської, Австро-Угорської імперії і Польщі мала тяжкі наслідки для українського народу. Але всупереч цьому завжди існувало відчуття єдності територій: «від Сяну до Дону»... Ця проблема яскраво змальована у фольклорі українського народу. У давніх зразках народної творчості центральними символами були річки Дунай, Дон та, наразі окупований, Крим. Педагог має делікатно підійти до розкриття територіального аспекту як у виховному, так і навчальному процесі (особливо на уроках географії, історії, літератури). Події сьогодення доводять важливість територіального аспекту у формуванні ідентичності народу.

Мова. Безперечно, провідне місце в процесі патріотичного виховання належить мові. «Рідна мова – то найповніший наріжний камінь існування народу як окремої нації: без окремої мови нема самостійного народу, бо рідна мова – то основа нашої історії, це – душа цього народу», – так писав відомий мовознавець, державний та церковний діяч професор Іван Огієнко (митрополит Іларіон) [7, с. 3].

Питання рідної мови є чи не найбільшою проблемою національної ідентичності українського народу. Беручи до уваги низки чинників, багато українців не володіють досконало рідною мовою, натомість використовують суржик, вживають русизми, слова та вирази кальковані з російської, використо-

вують іншомовні слова, за наявності українського відповідника тощо. Доречною буде думка Карла Маркса: «Чужою мовою розмовляє у державі або гість, або найманець, або окупант, який нав'язує їй свою мову». Тож проблема формування мовної культури, оволодіння та вживання державної мови має гостро постати на всіх рівнях і в усіх сферах нашого суспільства.

4. Привабливість і конкурентоспроможність української культури. Адекватна оцінка нинішнього стану української культури свідчить про її розвиток, який, на жаль, не завжди перебуває у зв'язку з духовним тонусом суспільства. Проте у цьому питанні все ж більше «плюсів»... Творча свобода, яка яскраво проявляється в усіх напрямках мистецтва, зумовлює появу «шедевральних» зразків художньої творчості, які є відкритими і доступними для всього світу. Розглядаючи культурний аспект у формуванні ідентичності, І. Дзюба підкреслює, що «ми є однією з небагатьох країн Європи, де народна мистецька культура є не предметом спогадів чи музейного догляду, а реальністю життя мільйонів людей, – а це й величезний резерв для професійної творчості, і неабияка величина в загальному культурному потенціалі нації, яка постійно народжує нові й нові таланти. Нарешті, в Україні є незрима спільнота людей, жертовно відданих національній культурі, для яких доля національної культури тотожна їхній власній творчій і життєвій долі, і вони підтверджують це своєю працею» [2, с. 23].

Присутність національної історії у самоідентифікації сучасного українця і громадянина України взагалі. Тут треба розглядати як позитивні, так і негативні (яких значно більше) моменти в історії нашої країни. Варто наголосити на делікатності цього питання. Адже тривалий час радянська влада фальсифікувала нашу історію. Деякі події замовчувались, деякі інтерпретувалися неправдиво. Проте поступово пазл під назвою «історія України» складається... Про це свідчить і визнання голодомору 1932-1933 років як винищення українського народу. Ще одним трагічним і досить потужним центром ідентичності є Чорнобильська катастрофа.

Говорячи про позитивне – це існування Запорозької Січі, проголошення незалежності України. І це тільки приклади, в українській історії надзвичайно багато подій, які стали знаковими не лише для України, а й для всього світу. Не забуваємо і про тих, хто цю історію творив. Безперечно унікальним історичним діячем тривалий час був і продовжує залишатися Богдан Хмельницький, за роки незалежності варто відзначити постать Михайла Грушевського. Цей перелік також досить великий. Якщо говорити про політичних діячів, то багато залишається у тіні слави, оскільки оцінюються неоднозначно – це, наприклад, Іван Мазепа та Степан Бандера. Також не варто забувати і про когорту письменників, які своїм словом творили історію України. Саме на прикладі цих людей ми повинні виховувати молодих українців. Виховна робота має бути спрямована на популяризацію та усвідомлення героїчної історії, постійної боротьби українського народу за власну державу.

Говорячи про національну ідентичність і роль патріотичного виховання у її формуванні варто звернути увагу на наступне.

Поняття «ідентичність» є багатозначним життєвим і загальнонауковим терміном, що виражає ідею постійності, тожності, спадкоємності індивіда та його самосвідомості. Враховуючи таку багатогранність поняття, виділяють наступні

аспекти ідентичності: етнічний, територіальний, мовний, культурний, історичний, політичний тощо. Поняття ж національної ідентичності уособлює всі перелічені вище аспекти.

Тобто національна ідентичність – це перш за все самоідентифікація особистості, усвідомлення власної причетності до певної нації та її системи цінностей: мови, релігії, етичних норм, культурної спадщини, історії свого народу тощо.

Варто наголосити й на тому, що національна ідентичність є явищем нестабільним і залежним від різних факторів, вона може як посилюватись, так послаблюватись. І велику роль у цьому процесі відіграє саме патріотичне виховання особистості.

Тому сучасне патріотичне виховання молодих українців має бути випсане із усвідомлення приналежності та любові до свого народу, його історії, гордості за минуле і сучасне на прикладах кращих духовних і культурних надбань українського народу. Нехай ідеалом для сучасної молоді стануть такі велети духу, як геніальний поет і дисидент Василь Стус чи незламний борець за волю України Левко Лук'яненко, чиє життя є прикладом домінування у ньому любові до Бога, Батьківщини і власного народу, визнанням Абсолюта Добра та жертвованню служіння ідеалу свободи [7, с. 86]. Саме тоді, коли зможемо виховувати справжніх патріотів Української держави, активних провідників національної ідеї, представників нової української еліти, які не лише словом, а й ділом доведуть свою любов до України... Які, вкупі дадуть відсіч будь-якому ворогові... Саме тоді Україна «підніметься з колін» і здійсняться слова великого пророка Тараса Шевченка:

Не смійтеся, чужі люде,
Церков-домовина розвалиться
І з-під неї встане Україна,
І розвіє тьму неволі,
І сонце засвітить!
І помоляться на волі
Невольничі діти [7, с. 85].

Висновки. Отже, національна ідентичність у всіх її проявах (етнічному, територіальному, історичному, культурному, мовному) та станах (прогресу чи регресу) є результатом патріотичного виховання.

Національна ідентичність, як необхідна умова збереження коду нації, залежить від певного комплексу дій та інституцій, головним з яких є патріотичне виховання.

Список використаних джерел

1. Вишневецький, О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. / О. Вишневецький [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/books_others/vyshnevskyi.htm
2. Дзюба, І. Україна в пошуках нової ідентичності / І. Дзюба // Україна : кам'янистий шлях до демократії : зб. ст. / Фонд ім. Фрідріха Емберта. Регіон. упоряд. та ред. : В. І. Андрійко та Г. Крут. – Київ : Заповіт, 2002. – С. 5-35.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України : [гол. ред. В.Г. Кремень]. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Концепція національно-патріотичного виховання молоді (27 вересня 2009 року). – Київ, 2009. – 6 с.
5. Ушинський, К. О. необходимости сделать русские школы русскими / К. Ушинский [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/654113>
6. Упрій, Л. В. Патріотичне виховання в Україні: стан і перспективи / Л. В. Чупрій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sd.net.ua>.
7. Шовкошитий, В. Національно-патріотичне виховання в контексті українського державотворення : зб. наук. ст. / В. Шовкошитий. – Київ : ЗАТ «Київська книжкова фабрика», 2004. – 166 с.

Дата надходження авторського оригіналу до редакції : 10.10.2014

Ещенко М. Н. Проблема патріотического воспитания в контексте национальной идентичности.

А Рассматривается проблема патриотического воспитания молодежи в сложных общественно-политических условиях. Особое внимание обращено на роль патриотического воспитания в формировании национальной идентичности украинцев. Выделены основные составляющие, на которые необходимо обратить внимание, воспитывая гражданина-патриота.

Ключевые слова: патриотизм, патриотическое воспитание, патриот, идентичность, национальная идентичность.

Yeshchenko M.M. The issue of patriotic education in terms of national identity.

S The paper deals with the problem of patriotic education of young people in difficult social and political conditions. Particular attention is paid to the role of patriotic education in the forming of Ukrainians self-awareness. The main components, that should be focused while educating a patriotic citizen, are singled out.

Key words: patriotism, patriotic education, patriot, identity, national identity.